

Gondolatok a Vízvásztó Konceptió tájhasználatváltási javaslataihoz

Szilvácsku Miklós Zsolt
tájépítész, környezetjogász

Gondolatok a tájhasználatot érintően

TÁJ

1996. évi LIII. Törvény a természet védelméről

6. § (1) A táj a földfelszín **térben lehatárolható, jellegzetes felépítésű és sajátosságú része**, a rá jellemző természeti értékekkel és természeti rendszerekkel, valamint az emberi kultúra jellegzetességeivel együtt, ahol kölcsönhatásban találhatók a természeti erők és a mesterséges (ember által létrehozott) környezeti elemek.

(2) A **tájhasznosítás** és a természeti értékek felhasználása során meg kell őrizni a tájak természetes és természetközeli állapotát, továbbá gondoskodni kell a tájak esztétikai adottságait és a **jellegét meghatározó természeti értékek, természeti rendszerek** és az egyedi tájértékek fennmaradásáról.

A Nemzeti Tájstratégia 2017-2016 (NTS) a tájat az Európai Táj Egyezményben (Tájegyezmény) foglaltaknak megfelelően értelmezi:

Ennek értelmében a **táj az ember által érzékelt terület, amelynek jellege természeti tényezők és/vagy emberi tevékenységek hatása és kölcsönhatása eredményeként alakult ki**. A táj egyformán fontos része az emberek életminőségének mindenhol: városon és falun, leromlott és kiváló állapotú területeken, a különlegesen szépnek tartott és ilyen adottság nélküli helyeken. Ennek értelmében a degradált, leromlott/rontott tájak éppúgy a stratégia tárgyát képezik, mint a védelem alatt álló kiemelt értékkel rendelkező és a védelem alatt nem álló tájak. Minden egyes táj minősége és sokfélesége közös érték.

Gondolatok a tájhasználatot érintően

A TÁJ, MINT ÉLETTÉR

A táj az élet tere, amelyben az emberi személy és közösségei, illetve a különböző élő szervezetek keresik az életük fenntartásához, kibontakozásához szükséges környezeti feltételeket, kapcsolati rendszereket. Igen ám, de az élő szervezetek és az ember tevékenysége, a tájformáló természeti erők mellett, azokkal együtt alakítja a táj jellemzőit, karakterét. A táj alakulása, változása során a természeti környezet, az élő rendszerek vagy az ember tájformáló, tájalakító hatása nyomot hagy a tájban. Ezek a tájképben, tájszerkezetében a tájelemei között fellelhető nyomok arról is tanúskodnak, hogy változásokat előidéző folyamatok, vagy az előző generációk tevékenységei milyen értékekkel gyarapították, vagy milyen értékektől fosztották meg az emberiséget.

*„A természet és a társadalom kölcsönhatásaiban fejlődő komplex területi egység. Tükrözi a **természeti adottságokat, a társadalmi és gazdasági viszonyokat**, ugyanakkor magas szintű **vizuális-esztétikai értékek hordozója**.”* (Csemez A, 1996)

*A táj együttesen hordozza a különböző élőlények számára a **létük** – az adott területen jellegzetes – **térbeli, anyagi kereteit**, másrészt azt a dinamikus és az adott területen jellegzetes **kapcsolatrendszert**, amely az egyes térbeli és anyagi tényezők és az élő szervezetek – beleértve a társadalmat, az emberi közösségeket, egyéneket is – között fennáll. Ha a kettő közül bármelyik jelentős mértékben megváltozik már más tájról beszélünk. (Szilvácsku Zs., 2012)*

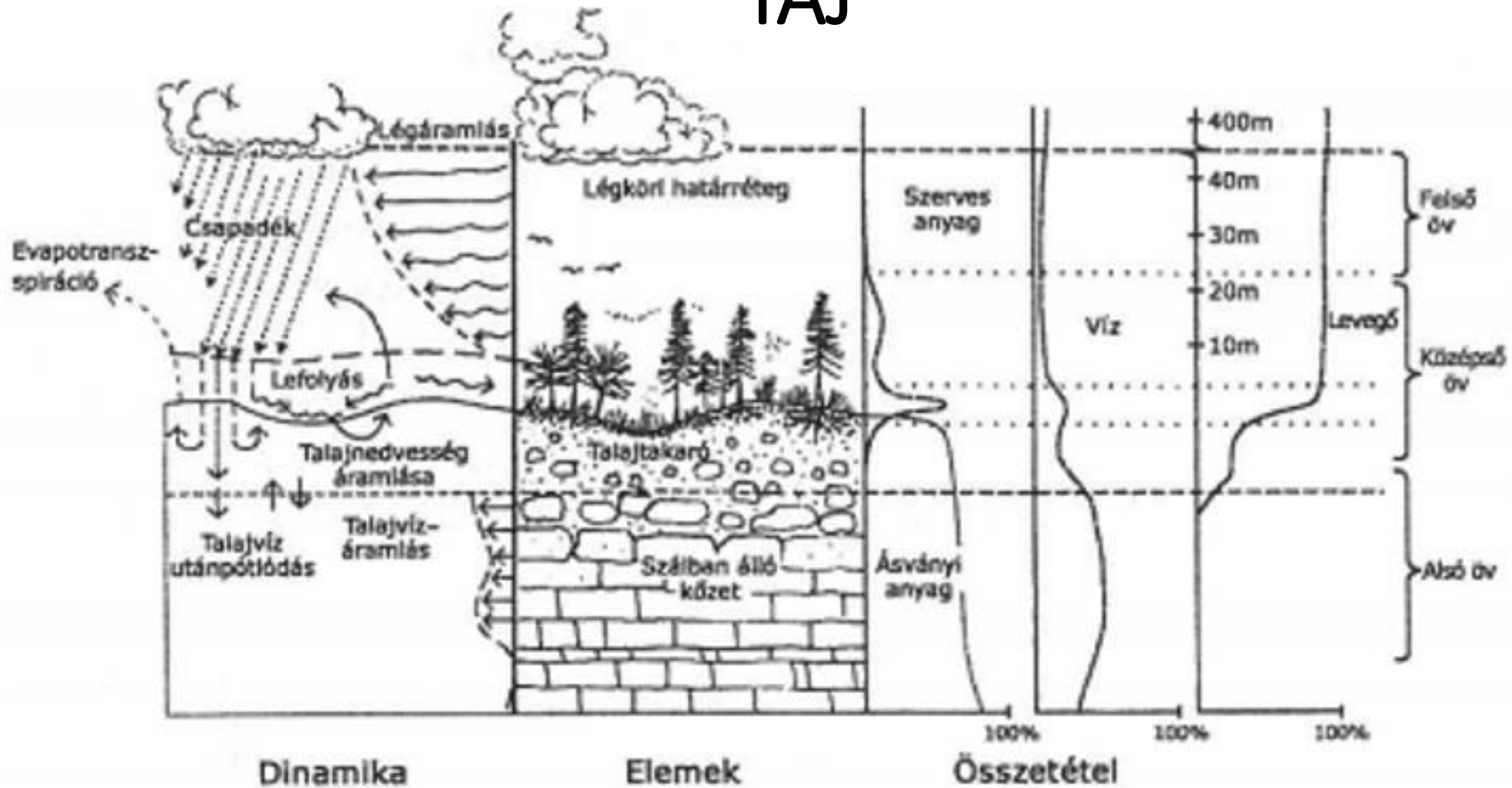
A táj elsősorban élettér – Tényleges Áldásos Jelenlét-et igényel.

A TÁJ, MINT ÁTTEKINTHETŐ KAPCSOLATRENDSZER

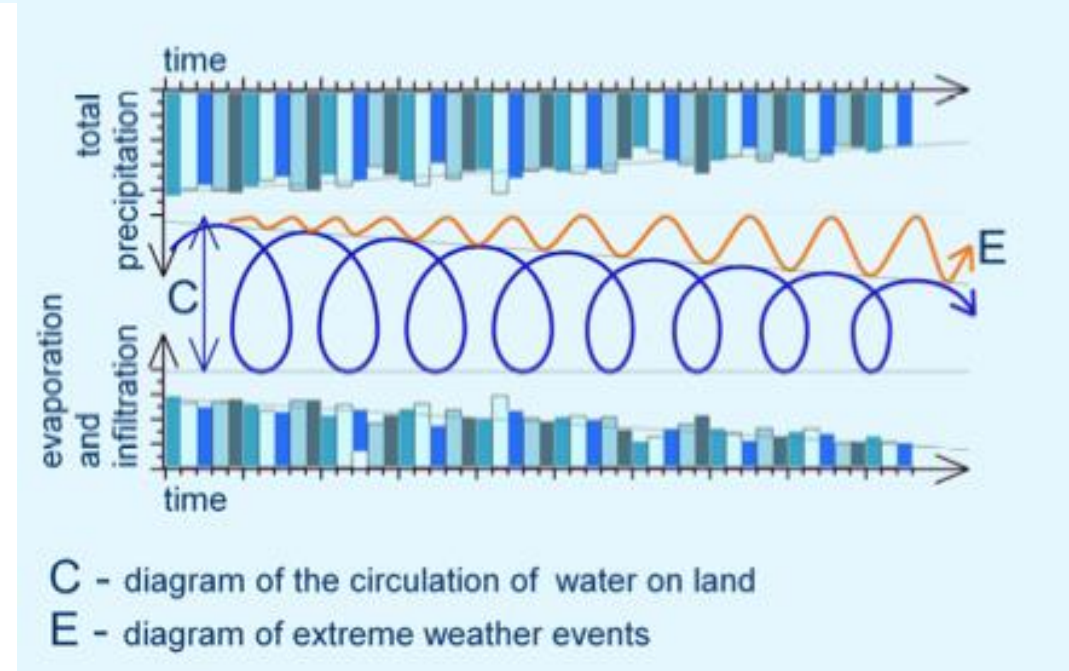
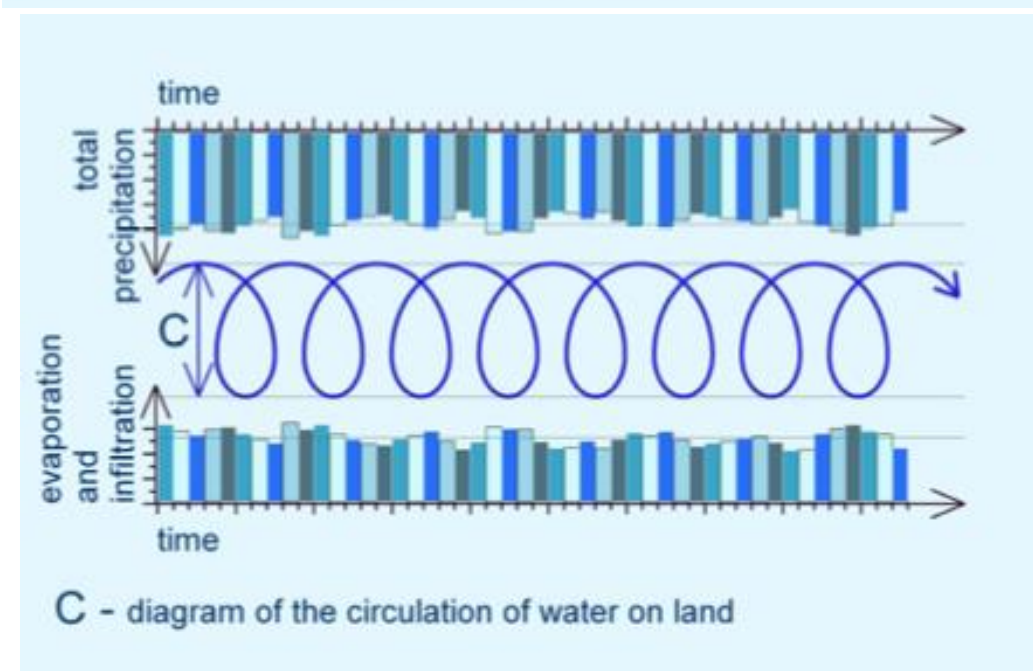
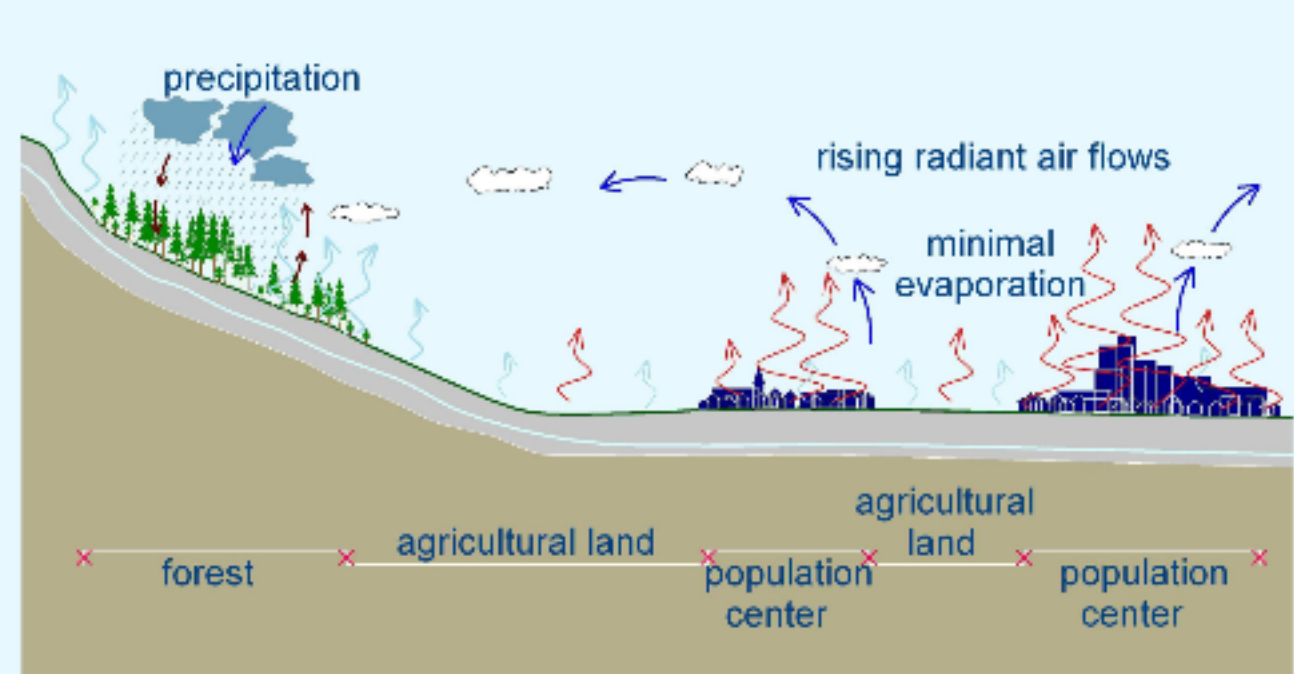
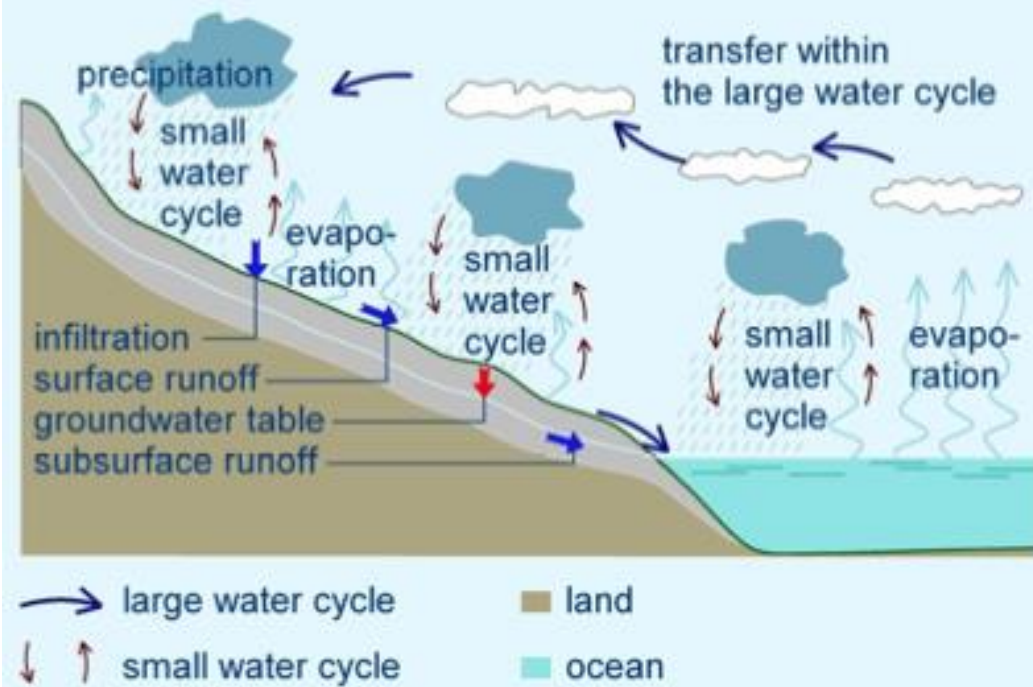
- A tájjal, a hellyel **közvetlen kapcsolatban állunk**, míg a globális térrel való kapcsolatunk közvetett.
- A helyben végzett **cselekedeteink következményei közvetlenül helyben jelentkeznek**, s ezért az elkövetett saját és mások tévedéseinek eredményei láthatók, s kijavíthatók, addig a térben valahol magvalósuló tevékenységeinket más ellenőrzésére bízhatjuk csak.
- Amit nem érzünk, nem látunk közvetlenül, számunkra olyan mintha nem is létezne, olyan amelyért nem tartozunk **felelősséggel, elszámolással**.
- A tájat érintő saját és szomszédjaink tetteinek hatására bekövetkező **visszahatás, visszacsapás**, pedig attól függetlenül, hogy tudomásul vesszük-e vagy sem, biztosan bekövetkezik, de mivel közvetlen fenyegetését nem érzékeljük, nem törődünk vele. Így figyelmen kívül hagyjuk a negatív visszacsatolást.
- A tájhasználat és a vízgazdálkodás alapja, hogy az **alapvető igazodási rendszer maga a táj, a „táji működés”, a vízháztartási mérleg, a vízkörfogások, a Természet eredendő működése**. A társadalmi igényeknek, és így a társadalmi törvényeknek, a természeti törvényekhez kell igazodniuk (NBS, Adapting Mosaic MA). A tájhasználati és vízgazdálkodási igények összehangolásán túl el kell érni a táji folyamatokkal való együttműködést, a tájba történő integrálást is. A vízügy működésének szakmailag a természeti működésre kell hivatkoznia, amikor szaktanácsot ad, minthogy a természeti keretek felülírják a „társadalmi megrendelést”. (VVT7., 27.)

Gondolatok a tájhasználatot érintően

TÁJ

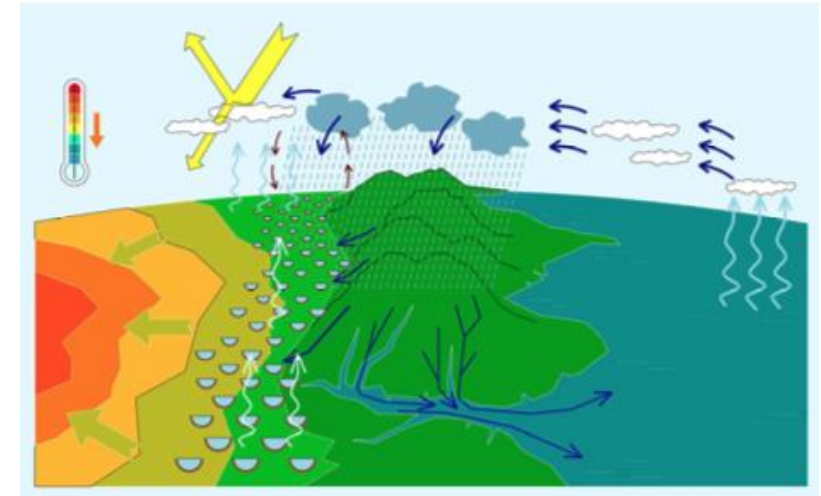
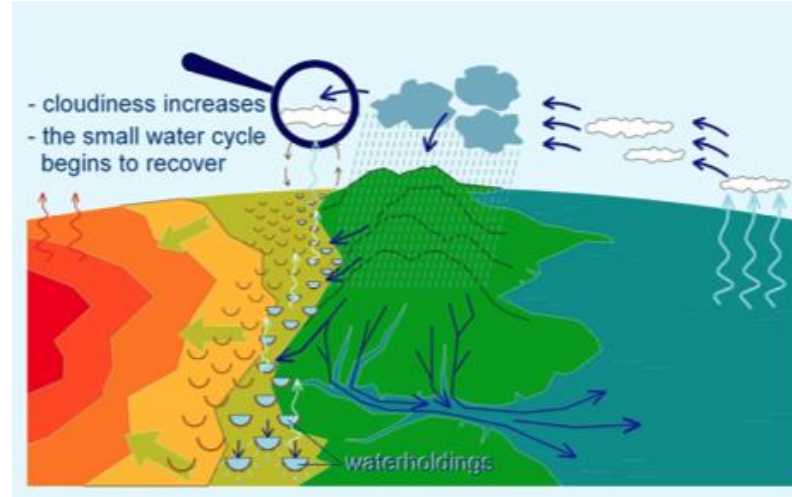
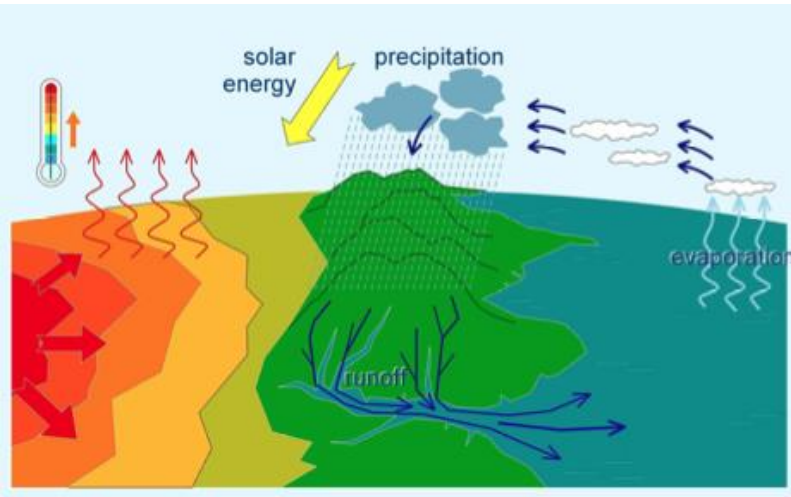

A KIS VÍZKÖRFORGÁSOK JELENTŐSÉGE ÉS ELHANYAGOLTSÁGA

A kis vízkörfolyamat tönkretétele és helyreállása a tájhasználatváltás szerepe

Forrás: Water for the Recovery of the Climate - A New Water Paradigm 2007)

A sivatagok vagy félsivatagok terjeszkedésének diagramja a kis vízkörfolyamat lebontásával

Víztartási intézkedések a kritikus területek szélén. A szomszédos területek kis vízkörforgásából, vagy a nagy vízkörforgásból származó víz begyűjtése és visszatartása. A vízkörforgás megújulásának időszaka a körülményektől (hidrológiai és talajtani viszonyok, a védőnövényzet növekedésének sikeressége, tájhasználatról, felszínborítástól stb.) függ.

Csökkenő sivatagi területek
Megújult kis vízkörforgású területen helyreáll az klíma, és esetleg előtérbe kerülhet a talaj hidrológiai helyreállításának további bővítésében.

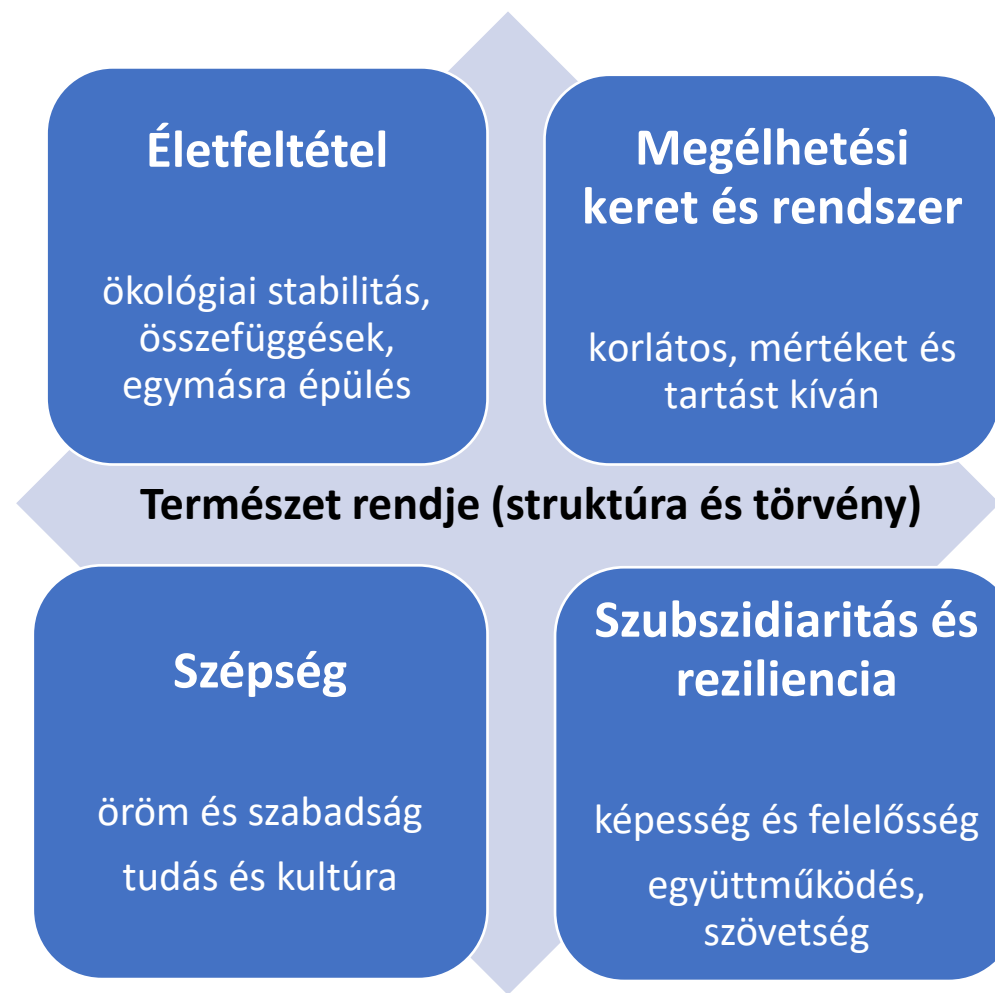
Gondolatok a tájhasználatot érintően

TÁJ, MINT TERVEZÉSI ÉS FEJLESZTÉSI EGYSÉG

- Táj, mint az (ön)**fenntartás meghatározó rendszere** és intézménye és erőforrásainak bázisa
- **Több, mint** egy zárt lokális érdekkör, **de kevesebb, mint** egy áttekinthetetlenül tág tér, együttműködési, kapcsolati tér
- Szükséges a táj, mint egy a helyi szereplők együttműködésében, külső szakértői, igazgatási, társadalomtudományi és –politikai, de legfőképpen ökológiai szempontok alapján történő lehatárolása, önálló **szubszidiaritást igénylő intézményesítése, társadalmasítása**
- A **táj önálló** működési, kezelési, tervezési és fejlesztési **egységként történő kiemelt megkülönböztetése** *(kistáji és középtáji, vízgyűjtő-gazdálkodási tervezési alegységi lehatárolások, tájkarakter és ökoszisztéma hálózatok és szolgáltatások figyelembevételével)*

Gondolatok a tájhasználatot érintően

KÖZPONTI ÉRTÉKEK

Gondolatok a tájhasználatot érintően

TERÜLETHASZNÁLAT

Művelési ágak, ingatlan nyilvántartás milyen módon szolgálja a táj természetes rendjéhez igazodó tájhasznosítás, vízgazdálkodást?

Kivett, kert, szántó stb., hol van helye a víznek? Vegyes és természetközeli használatok. Hasznosítási kötelezettség anomáliái

Területrendezésben, településrendezésben, -tervezésben megfelelően érvényesül a táji szemlélet és az összetett vízrendszer szempontja?

Mi tartozik össze? Víztest (folyó, tó), part, a partmenti területek, háttérterületek? A vízrendszer, ökológiai kapcsolat és a területhasználat szabályozása? Kiválasztott szemüveg és látásmód mögötti vezérlő értékek, hajtó erők (pl. építkezési, termelési célok, elvárások, igények)

A **birtokszerkezet** és a **MEPAR** lehetőségei és korlátjai, **tényleges hasznosítás és felszínborítás** (hogyan?, milyen céllal?, mi és mikor borítja a talajt?, **TÉRADATOK, biztos, hogy ugyanazt a tájat nézzük? Mit is látunk?**

Sürgető a tájrendezés, tájgazdálkodás, agro-ökológiai szemlélet rendszerszintű, intézményi megjelenítésének szükségessége

Gondolatok a tájhasználatot érintően

TERÜLETHASZNÁLAT

Művelési ágak, ingatlan nyilvántartás milyen módon szolgálja a táj természetes rendjéhez igazodó tájhasznosítás, vízgazdálkodást?

Kivett, kert, szántó stb., hol van helye a víznek? Vegyes és természetközeli használatok. Hasznosítási kötelezettség anomáliái

Területrendezésben, településrendezésben, -tervezésben megfelelően érvényesül a táji szemlélet és az összetett vízrendszer szempontja?

Mi tartozik össze? Víztest (folyó, tó), part, a partmenti területek, háttérterületek? A vízrendszer, ökológiai kapcsolat és a területhasználat szabályozása? Kiválasztott szemüveg és látásmód mögötti vezérlő értékek, hajtó erők (pl. építkezési, termelési célok, elvárások, igények)

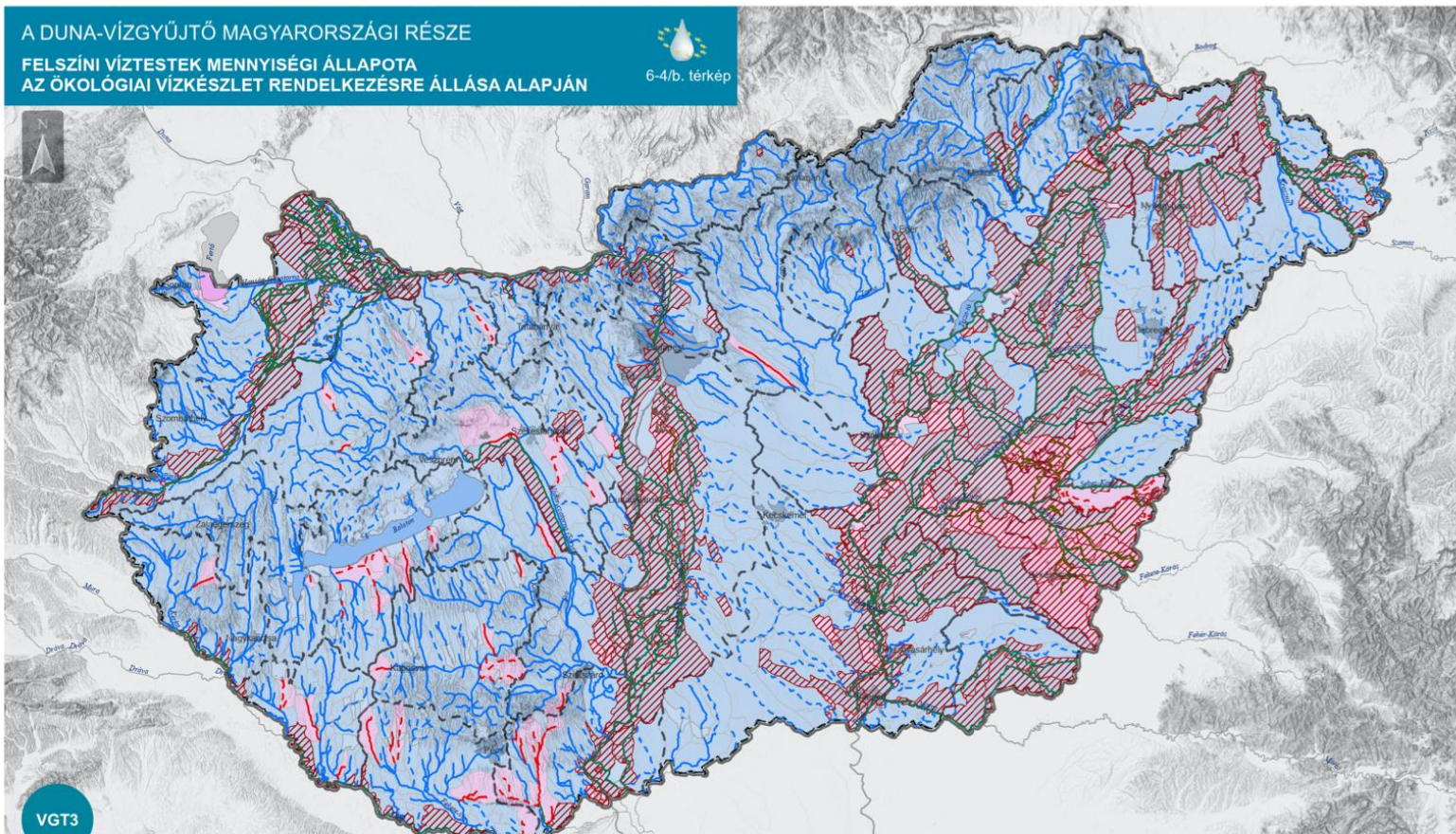
A **birtokszerkezet** és a **MEPAR** lehetőségei és korlátjai, **tényleges hasznosítás és felszínborítás** (hogyan?, milyen céllal?, mi és mikor borítja a talajt?, **TÉRADATOK, biztos, hogy ugyanazt a tájat nézzük? Mit is látunk?**

Sürgető a tájrendezés, tájgazdálkodás, agro-ökológiai szemlélet rendszerszintű, intézményi megjelenítésének szükségessége

Gondolatok a tájhasználatot érintően

FELSZÍNI VÍZ TÁJI JELENLÉTE ÉS HIÁNYA

Jelmagyarázat

Vízfolyás víztest jellege

— Országhatár
— Alegységhatár

— Állandó
-- Időszakos

Víztestek mennyiségi állapota

— Jónál nem rosszabb
— Jónál rosszabb
— Nem alkalmazható minősítés

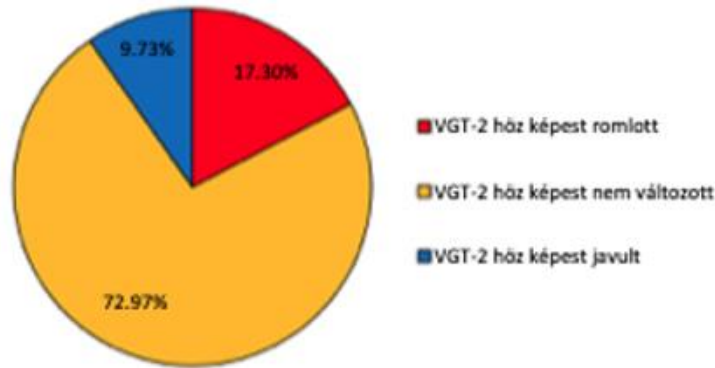
Vízpótlási lehetőség

— A vízfolyás vízkészlete átvezetéssel vagy tározással növelhető
— Jónál nem rosszabb - a területen vízpótlás lehetséges
— Jónál rosszabb - a területen vízpótlás lehetséges
— A területen vízpótlás lehetséges

- Jelenlegi területminimalizált vízgazdálkodás VVT1
- Lehetséges a vizet befogadó tájhasználat, a víz helye megtalálható a tájban, szükség is van rá VVT2,5,14,15, 25
- Vízpuffer-orientált tájhasználat VVT4
- Az árral és az összefolyással érkező vízre szüksége van a tájnak és a gazdálkodásnak, a gazdálkodás fenntartásához VVT10,11,16
- Az aszály kár sokszorosa az árvízi károknak, szükséges a víz elhelyezésének hasznon-orientált szemlélete VVT12
- Meglévő infrastruktúra és az árterek revitalizálása VVT17, 18, 21, 22

Gondolatok a tájhasználatot érintően

FELSZÍN ALATTI VÍZTESTEK A TÁJBAN

Felszín alatti víztestek mennyiségi állapotának VGT2-höz viszonyított változása

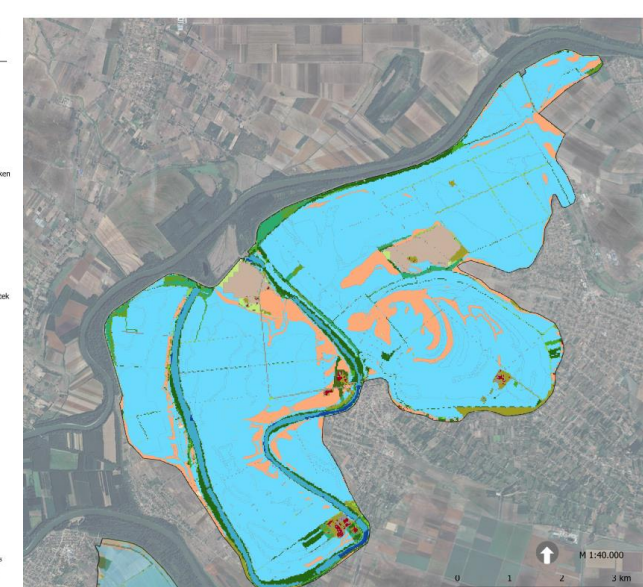
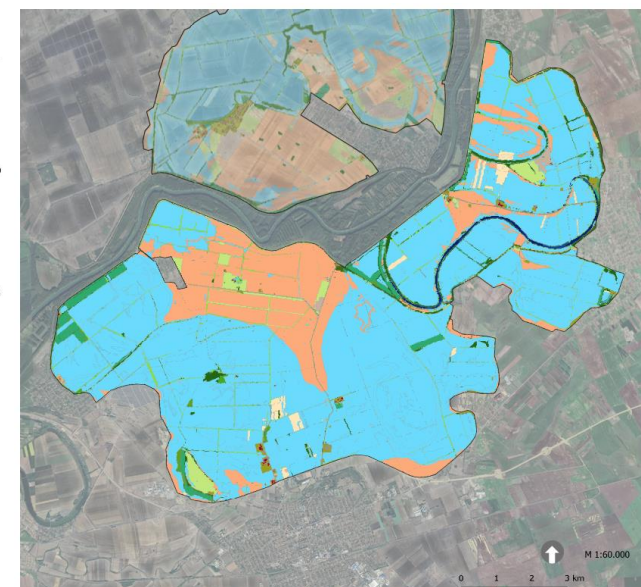
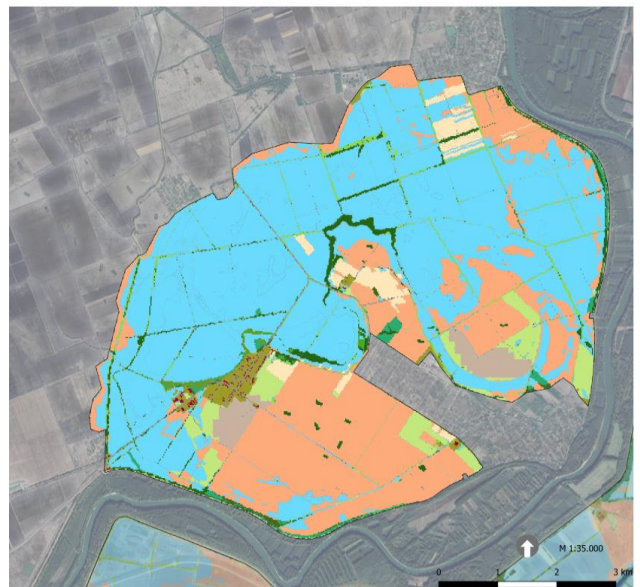
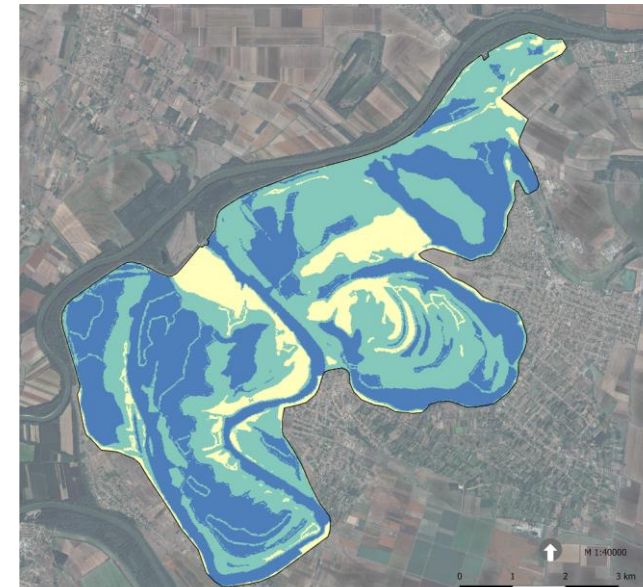
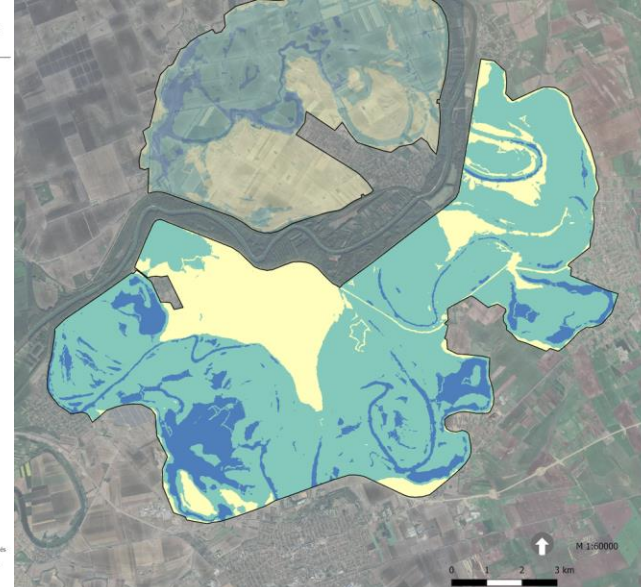
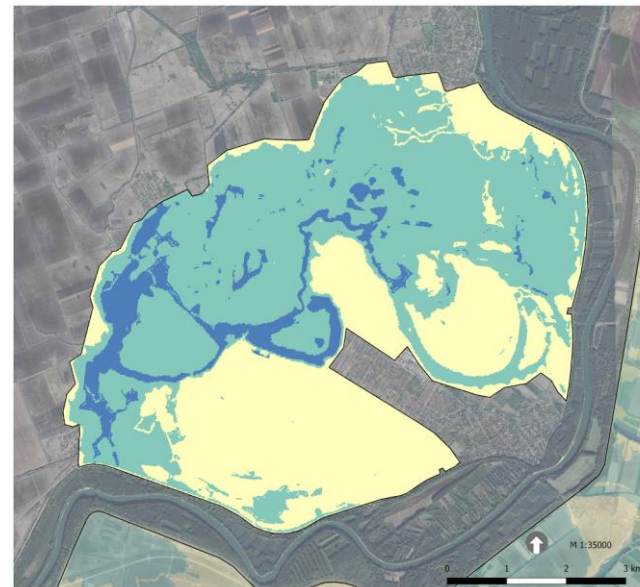
1. A vízgazdálkodás problémáit nem lehet megoldani a vízgazdálkodás klasszikus eszközeire támaszkodva csak, hanem ezeknek ki kell egészülnie a területi, tájhasználati változtatásokkal. VVT3

2. A víz ügye nem csak a vízügyé, hanem egyéb szakmák és tudományok bevonása is szükséges. VVT26, 30

Az állapotot és a veszélyeztetettséget meghatározó terhelések és folyamatok a következők (VGT3):

1. **jogi védelem hiánya** (890 vízbázisból, 500 (56%) sérülékeny, vagy bizonytalan sérülékenységgű, földtani környezetű vízbázis, nem rendelkezik védőterületi határozattal – forrás: VGT3)
2. az emberi tevékenység által okozott tényleges és potenciális terhelések hatása,
3. termelőkutak, vagy a védőterületen belül található megfigyelő kutak szennyezettsége,
4. védőterületen belül feltárt (a megfigyelő kutak által nem feltétlenül jelzett) felszíni víz, talajvíz- vagy talajszennyezések,
5. **területhasználathoz kapcsolódó veszélyeztetettség** (belterületek és mezőgazdasági területek együttes aránya a vízbázison),
6. vízadó földtani közeg veszélyeztetettsége,
7. éghajlati veszélyeztetettség (mennyiségi, vízminőségi),
8. **árvízi veszélyeztetettség,**
9. **felszíni víz szennyeződéséből fakadó veszélyeztetettség.**

Tiszamenti példák

Tiszamenti példák

Vízinf...

MATE

A vízinfrastruktúra

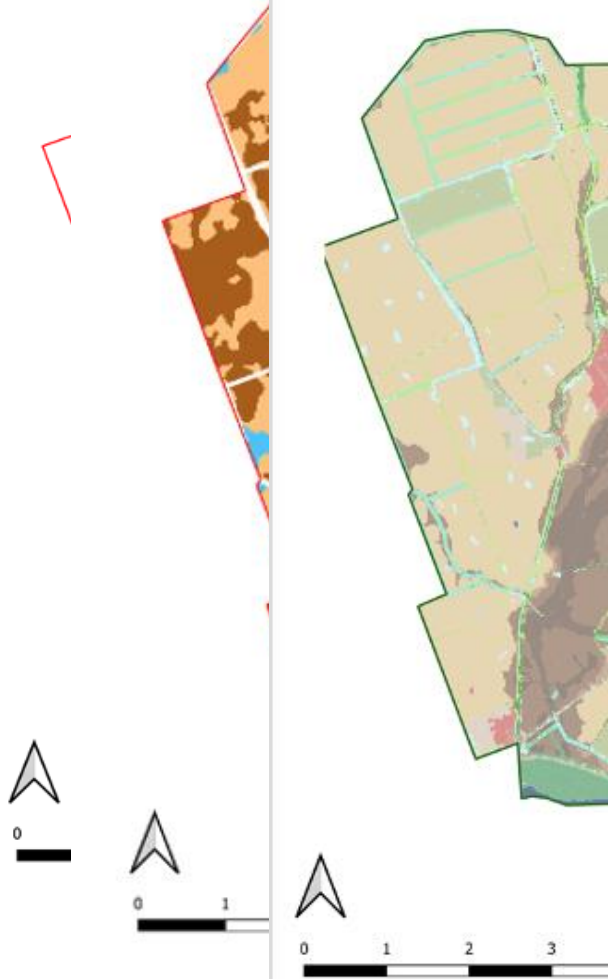
MATE

MATE

Javasolt felszínborítás, művelési módok

MATE

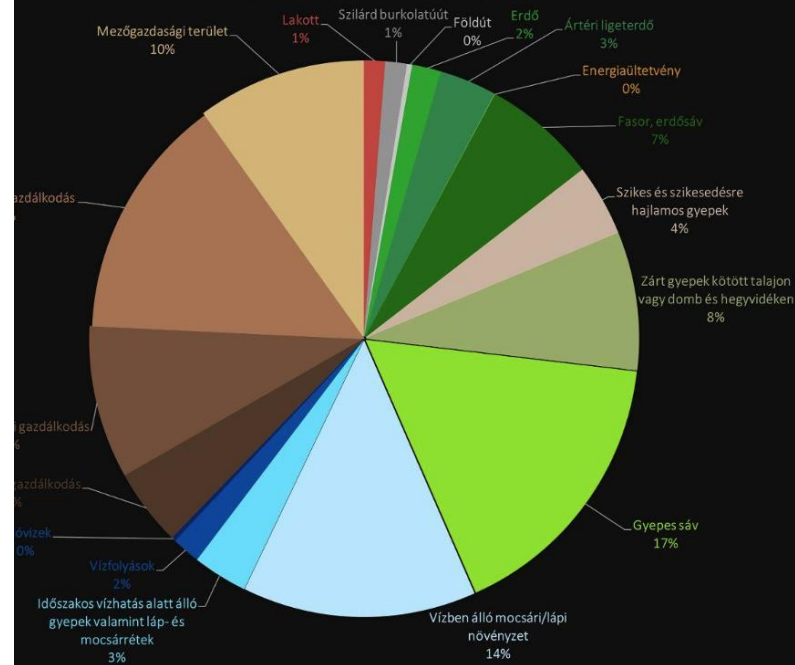
Meglévő MEPAR blokkok, telekhatárok és blokkok változtatásának javaslata két mintaterületen

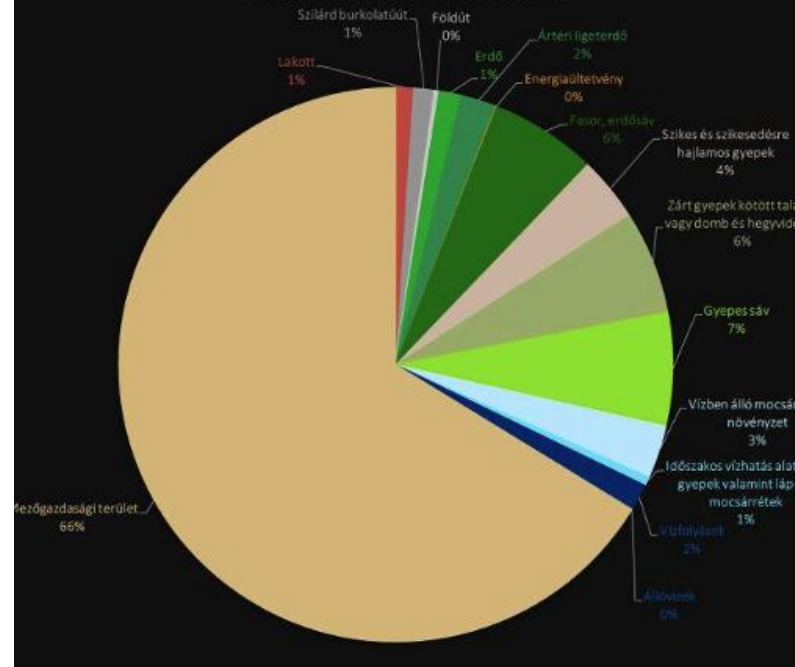
- Jelenlegi MEPAR Blokkok
- Javasolt MEPAR Blokkok
- Telekhatárok
- Mélyártér
- Alacsonyártér
- Magasártér
- Árvízmentes

Készítette: Kutas Andrea, Kecskeméti Lilla, Lipcsei Dániel, Óvári Rebeka, Szekeres Edina, Tajola Dominika
Konzulensek: Szilvácsku Miklós Zsolt, Kutnyánszky Virág

JAVASOLT TERÜLETHASZNÁLATOK

JELENELGI TERÜLETHASZNÁLATOK

Gondolatok a tájhasználatot érintően

ÁGAZATI KAPCSOLATOK JAVÍTÁSA

1. Táji, vízrajzi alapú **közös illetékességi területi hálózat** kialakítása minden ágazatra
2. A különböző **tudás, készség és tapasztalatai** kölcsönös megbecsülése. Konkrét lépések a szakterületek látásmódjának, fogalmainak, eszközeinek megértése felé.
3. Minden **ágazat eszkörendszerének mozgósítása és saját folyamataik és döntéseik** illesztése a táji vízrendszer helyreállításához és fenntartásához.
4. **Közös (táji) téradatbázis alapú rendszerek**, illeszthető ágazati adatsorok.
5. Ágazatokon átívelő, **ágazatokat összekötő célok és mutatók** (pl. agro-ökológiai, szociális-felzárkóztatási, vízgazdálkodási, erdészeti, vadgazdálkodási) és nyílt nyomon követésük és számonkérésük.

Gondolatok a tájhasználatot érintően

SZERKEZET, INTÉZMÉNYI ÉS SZEMÉLYI MEGHATÁROZOTTSÁG

1. **Intézményi és szabályozási akadálymentesítés** – annak áttekintése, hogy milyen szabályok akadályozzák a táji vízrendszerek helyreállítását és annak feltárása, hogy milyen szabályok hiányoznak a megvalósításhoz az eddigi tapasztalatok és kutatások alapján.
2. **Bízzunk a** stabil és kormányokon átívelően fejlődő **háttérintézményekben, kutatóintézetekben** rendkívül nagy szükség van rájuk, mint tudásbázisra, szakértői, elemzői, tanácsadói körre, hosszú idősorokra, rendszerszintű tapasztalatokra.
3. Munkatársak, közszolgálati **dolgozók megbecsülése**. Nem pusztán egy állás, hanem **lassan felépülő, rétegzett tudás és hálózati kapcsolatrendszer**, elköteleződés és értékrend képviselése, megélése. (Nem bármikor cserélhető szerep és nem helyettesíthető az nemzetközi tapasztalatú vezető által összefogott junior tanácsadók időszakos problémamegoldó kapacitásával.)

Gondolatok a tájhasznosítás részeit érintően A TERÜLETFELHASZNÁLÁS ÁTALAKÍTÁSÁNAK ÖSZTÖNZŐ RENDSZERE

Szerző: Gyulai Iván

Lásd: Javaslatok az életigenlő gazdaságért (MTVSZ)

Fenntartó földhasználat szabályozási rendszer

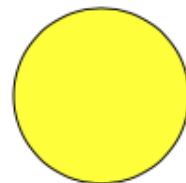

Használat nélküli természet

Nincs területfelhasználási díj

Források állnak rendelkezésre rehabilitációra

A területek védelme szabályozott

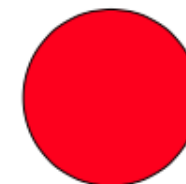

Fenntartó erőforrás-gazdálkodás területe

Nincs területhasználati díj

Források állnak rendelkezésre a fenntartó erőforrás-gazdálkodás támogatására

A területhasználati módok szigorú szabályozása

Nem fenntartó erőforrás-gazdálkodás területe

Területhasználati díj fizetendő:

Ipari (m²)

Települési (ha)

Mezőgazdasági (ha) területhasználat után

Gondolatok a tájhasznosítás részeit érintően

A VÁLTOZÁSHOZ VALÓ HOZZÁJÁRULÁS

- **Értékek azonosítása és elfogadása** (közös értelmezési keret minimuma) rendszeres párbeszéd és szoros együttműködés szükséges már ebben a szakaszban, ehhez rászánt idő kell.
- **A táji érdek elsődlegességének bevezetése** állami feladat, amihez ugyancsak széles társadalmi egyeztetés szükséges: a gazdálkodók megélhetésének átalakítását egyéni szinten, velük közösen megtervezett és végig segített és kísért folyamatok keretében kell kialakítani.
- **Rendszerszemlélet** (DPSIR) - valódi okok, akadályok, kapacitások, képességek feltárása
- **Tájgazdálkodás keretszabályainak kidolgozása**, tájszerződések, tájkarták lehetősége és a Nemzeti Tájhasználati Alapterv elkészítése (NTS-ben 2024 volt a céldátum) a VGT4, az OFTK és az OTRT készítésével párhuzamosan és szorosan összehangoltan
- **Már működő mintaterületek elismerése** a megvalósítás megerősítése (pl. Vértes Natúrpark, Hortobágyi Nemzeti Park, KNPI, DINPI és Tápió Natúrpark jó példái) – Tudomány segítése, segítsége
- **Tanácsadás, megerősítés** (empowerment – nem kiszolgáltatottság, hanem személyes és közösségi megerősítés) a gazdák és a tájhasználat más szereplő felé